

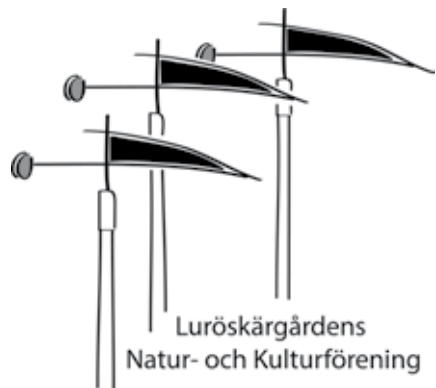
Lurobladet

2017-1

Föreningen firar 30

Insektsinventering

Utgrävningar på kyrkoruinen Pris 20 kr

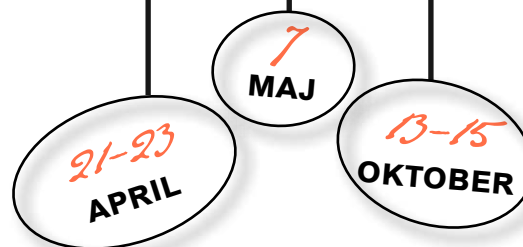
Luröskärgårdens
Natur- och Kulturförening

SIDA

3. KALLELSE TILL ÅRSMÖTE/
INBJUDAN TILL ARBETS-
HELGER
4. ORDFÖRANDEN HAR ORDET
5. POTATISMOSAIK PÅ BODA-
HOLMS GÅRD
6. VERKSAMHETSBERÄTTELSE
FÖRENINGEN 2016
8. VERKSAMHETSBERÄTTELSE
BÄRÖN 2016
10. ISEN - NÅGOT LIVSNÖDVÄN-
DIGN
13. VÅR FÖRENING S FÖDELSE
16. FÄGELINVENTERING
18. OM MORMOR LYDIA

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

20. INSEKTSINVENTERING OCH
GUIDNING PÅ LURÖ
22. ARTLISTAN FRÅN INVEN-
TERINGEN PÅ LURÖ
24. UTGRÄVNINGAR VID
LURÖ KYRKORUIN
25. RAPPORT FRÅN UTGRÄV-
NING
27. NATURNOTISER
28. HAMMARÖ SKÄRGÅRDS-
MUSEUM
30. SMÅNOTISER
32. ARBETE KRING LURÖ
KYRKORUIN
34. SANDMASKROSOR PÅ
LURÖ
35. VÄNERNS STATUS
36. GLÖM INTE MEDLEMS-
AVGIFTEN

KALLELSE TILL ÅRSMÖTE/ INBJUDAN ARBETSHELG!

Vårens arbetshelg och årsmöte går av stapeln **21-23 april**. Båtarna går som vanligt kl. 17.00 från Spiken i söder och Ekenäs i norr. På kvällen blir det knyttmiddag där föreningsmedlemmarna tar med sig något gott som vi dukar upp till en fantastisk buffé. Efter frukost på lördag drar vi iväg på arbete. På lördagskvällen bjuds vi på mat som preparerats i restaurangen. Efter frukost på söndag är det dags för årsmöte och efter mötet avslutar vi de arbetsuppgifter som inte hanns med dagen innan. Till söndagens lunch blir det rester från helgens alla läckerheter. Därefter går båtarna hem runt kl. 15.00.

Glöm inte, lakan, handduk, kläder för alla väder, något till knyttmiddagen fredag, lunchpaket till lördag och dessutom frukost för lördag och söndag. **Ring eller maila Sune senast 17 april** om du vill med. Mobil 076 7649440, westerberg.sune@gmail.com. Sune är dock svårkontaktbar på telefon mellan 27 mars - 6 april.

EXTRA ARBETSDAG PÅ BÄRÖN 7 MAJ!

Söndagen den **7 maj** drar föreningen till Bärön för att fortsätta renoveringarna på torpet. Under höstens medlemsmöte bestämdes att föreningen ska verka för integration och välkomna våra nya svenskar till Vänerskärgården.

Häng med och se ön från sin vackraste årstid då vitsipporna ligger som en vit matta under hasselbuskarna. Vi hämtar upp värmlänningarna kl. 10 vid en brygga i Millesviks skärgård. Är det några västgötar som vill bli med från Spiken så hör av er till Sune så ser vi om vi kan fixa skjuts även därifrån. Ta med er oömma kläder och matsäck. Hör av dig till henrikahlgren@hotmail.com eller 0730 55 97 57 om du vill med eller vill ha mer information.

HÖSTENS ARBETSHELG

Inträffar **13-15 oktober** och båtarna går kl. 17 på fredagen för att hinna fram före mörkrets infall. Skriv in datumet redan nu i kalendern och meddela Sune om du kommer!

Mer information om arbetsdagarna och mycket annat finner du på vår hemsida.

WWW.LURÖNOK.SE

QR-kod till vår hemsida

ORDFÖRANDE HAR ORDET

Kära Lurövänner!

I 30 år har Luröskärgårdens Natur- och Kulturförening vision varit att verka, och slå vakt om och för kommande generationer, bevara den natur- och kulturmiljö som utmärker skärgården. Och det tycker jag vi har varit mycket framgångsrika med!

För tänk, hur det hade sett ut om inte föreningen hade funnits, och drivit på i frågor och aktivt arbetat med öppna kulturlandskap, bete och ökad tillgänglighet. Med förbättrad information och utställningar vill vi sprida kunskap om skärgårdskulturen förr och nu, för att de som besöker skärgården får ett större utbyte på sin vistelse.

Tänk på hur många ideella timmar föreningsmedlemmar har lagt ner på byggnadsvård genom att renovera Pumphuset, Drängstugan, Lilla Brattens fyr och Bärötorpet m.m. Andra har märkt stigar, stängslat beteshagar, oljat bryggor, bord och spänger.

Och hur många har inte lagt ner tid på att försöka hålla nere sly vid strandkanterna, på grund av det hårt reglerade vattenståndet i Väneren. Ja listan kan göras lång på allt som vi har gjort.

Hur många möten har inte föreningen initierat och varit delaktig i med kommun, länsstyrelsen, olika arbetsgrupper och EU-projekt m.m.

Genom aktivt naturvårdsarbete med landskapsrestaurering, bete och slåtter strävar vi efter att bevara ett genuint kulturlandskap med en artrik flora och fauna i skärgården. Därför tycker jag att alla som varit delaktiga, kanske bara genom att vara medlem och sprida information om föreningen eller genom delaktighet i arbetshelger etc. ska vara stolta för vad vi har åstadkommit. Fortsätter vi i samma anda kommer mycket att hända framöver i skärgården.

Ta vara på er så ses vi kanske ute på det stora blå, och glöm inte att lev livet, lev livet mycket!

HENRIK AHLGREN

När vinden mojar på det stora blå får man ta till åror.

Potatismosaik på Bodaholms Gård – skördefest uppåt väggarna!

Varje år skapas på Bodaholms Gård i samband med Skördefesten på Värmlandsnäs, ett konstverk av potatis i form av en gigantisk tavla i gårdens potatiskällare. 2016 fick jag den stora äran att utforma denna, och det blev förstas ett Vänermotiv detta år, med inspiration från Lurö och skärgården.

Det är alltid en utmaning att skapa en bild som man vill ska förmedla en känsla till betraktaren. En helt annan utmaning är att stå där framför en vägg som mäter 3x6 meter med 10 000 spikar, monterade på en träskiva, och ett antal lådor med tusentals potatisar i olika färger, former, stadier av mognad och förfall, med och utan groddar, tvättade och jordiga. Var börjar man? Hur får man alla individer i dessa högar av knölar att samverka, för att tillsammans uttrycka det man vill förmedla?

Under en fantastisk augustivecka i sällskap av Marie Hofgård och Åsa Röllin, fick jag uppleva det magiska i att av tio potatissorter – en del särskilt framodlade för ändamålet, bl. a. Luröpotatis! – skapa en bild som vi blev otroligt nöjda med. Dagarna blev långa och vi drömde om potatisformer på nätterna,

men vi hade otroligt roligt, och blev dessutom dagligen bortskämda av Åsas fantastiska mat med grönsaker från gårdens egna odlingar. Nu längtar vi redan till hösten och ynnesten att få göra mosaiken på nytt med ett helt annat motiv!

Missa inte Skördefesten på Värmlandsnäs – alltid första helgen i september!

Marianne Westerberg Edgren

Den 3 april träffades styrelsen i föreningen för möte i Säffle, där diskuterade bl.a. förslag på nya stadgar i föreningen då de är i behov av förnyelse.

Tre veckor senare var det dags att samla 37 föreningsmedlemmar på Lurö för arbetshelg och årsmöte. Under lördagen åkte cirka 25 personer till Ärnön (norr om Vithall) för att dra ris och elda på uppdrag av länsstyrelsen. Ön har avverkats på skog för att återskapa kulturlandskapet och nu ska för första gången på många år kor beta på ön.

Andra arbetsuppgifter var att mosa skrapades på taket på Pumphuset och söndriga tegelpannor byttes. Gammalt staket togs bort från en gammal beteshage vid kyrkoruinen som inte längre används. Ett nytt kors på kyrkoruinen restes då det förra gått sönder.

Under söndagen hade föreningen årsmöte, och därefter drog några upp till Korsön för att sjösätta Linfärjan. Andra försökte få igång föreningens traktor som stått oanvänd under många år. Tyvärr fick vi inte igång traktorn, men nu vet vi i alla fall att vi inte har användning för den. (En entusiast på Värmlandsnäs har lovat att ta hand om den om vi fraktar in den till fastlandet). Föreningbåten avtäcktes och fick sig en analys av skrov, då den läcker in vatten. En skylt oljades, fönster putsades och löv krattades på Stenstaka.

Vinterns stormar hade lagt många träd över stigarna på Lurö och de kapades bort, speciellt vid Nötterskogen där bävern även hjälpt till. Strax efter 15.00 gick båtarna åter mot fastlandet med trötta men glada föreningsmedlemmar. Vädret kunde man inte klaga på heller, strålade sol mestadels hela tiden.

Gunnar Åberg hjälpe föreningen att plasta de hål som tidigare hade upptäckts i skrovet på Blåbäret före sjösättning.

Söndagen den 31 augusti var föreningen med och anordnade en insektsguidning på Lurö, i samarbete med ekologen Jonas Mattson. Jonas berättade om pollinatörer, med fokus på humlor och solitärbin. Från föreningens sida var Henrik med och berättade om Lurö och dess historia.

Under sommaren gjordes en bidragsansökan till Svenska kyrkan för fortsatta renoveringar av Bärötorpet men den blev tyvärr avslagen. Föreningen har även skickat in en ansökan till länsstyrelsen för att få tillåtelse att ta ner träd i närheten av Bärötopet, som ifall de skulle falla på huset, skulle få förödande konsekvenser. En skrivelse gjordes även till länsstyrelsen angående förslaget till nya naturreservatsföreskrifter.

Höstens arbetshelg gick av stapeln 14-16 oktober, 28 personer anlände till Lurö för föreningsarbete. Under lördagen drogs linfärjan upp på land för vintern. Bärgningen av höet på Tegelbruksängen var också en av arbetsuppgifterna samt sly klipptes ner vid ruinen. En pilgrimsstämpel inklusive postlåda sattes upp vid kyrkoruinen, och ett gammalt stängsel hämtades upp vid ruinen.

Postlådan med försäljning av föreningens Luröbroschyrer, som har suttit uppe vid Bösshamn under sommaren togs också ner inför vintern. Under söndagen gick två båtar till Sönnervass där vi eldade och drog ris på uppdrag av länsstyrelsen.

Totalt fick föreningen in 15 000 kronor för uppdrag av länsstyrelsen under 2016. Ersättningen avsåg risdragning under vårens och höstens arbetshelger samt höbärgningen på Tegelbruksängen.

VERKSAMHETSBERÄTTELSE BÄRÖN 2016

Föreningen har under året som gått haft tio arbetsdagar på Bärön.

8 maj

Årets första arbetsdag på Bärön anordnades en solig dag. Under höstens medlemsmöte beslutades att föreningen ska verka för integration. Ett resultat av det mötet blev att föreningens arbetsdagar på Bärön fokuserade på just detta.

Byggnaderna på Bärön är i behov av renoveringar, och förra året påbörjades ett större projekt att renovera den snart 200-hundraåriga stugan, med bidrag från Kulturmiljöfond Värmland samt Aagot och Christian Storjohanns minnesfond.

Kulturmiljöfond har beviljat 40 000 kr och Storjohanns minnesfond 25 000 kr. Söndagens arbetsdag på ön gick till att göra förarbeten inför sommarens renoveringar. Panelen på gavlarna var i så dåligt skick att de revs ner. Panelen på fram och baksida var bättre, så den borstades och skurades för att den senare i sommar ska målas.

Ett försök att förbättra avrinningen av vatten från huset gjordes, papptaket i köket revs ner på grund av gammal fuktskada, och trädgårdslandet rensades för att sedan sättas potatis m.m. Lunchen bestod av vegetariskt gryta som tillagades tillsammans över öppen eld, ackompanjerad med yoghurt och tunnbröd.

De två toaletter som finns på ön vårstädades under dagen, och öns stigar rensades på kvistar och grenar. Totalt samlades 20 personer till arbetsdag på ön, varav tre afghaner från ett HVB-hem i Kil, och några personer från arabisktalande länder boende i Säffle. Vädret var det bästa man kunde tänka sig, spegelblankt vatten, solen i topp och vitsipporna stod i full blom.

19 juli

Föreningsbåten kördes upp till Bärön från Lurö för arbete på ön. Trädgården och stigarna runt ön slogs med trimmer och nedfallna träd över stigarna togs bort.

19 augusti

Virket kördes ut med kranbil till närmaste brygga, och lastades i omgångar i föreningsbåten för utfärd till Bärön. Där lastades virket av vid föreningens brygga.

20 augusti

Sex personer från föreningen åkte ut till Bärön med föreningsbåten. Där väntade en hög med virke vid bryggan, som kördes upp med en cykelkärra och bars upp för hand. Därefter täcktes virket vid stugan.

22-25 augusti

Under en arbetsvecka var Robert Lindgren, Peter Johansson och föreningen på Bärön för att sätta panel på gavlarna, och till viss del på baksidan av huset. Nya offerbrädor sattes dit på gavlarna, baksidan och även i dörröppningen.

Extra virke fick också köpas in under veckan och transporteras till ön med föreningsbåten och bäras upp för hand. Panelen på fram och baksida gick igenom och spikades fast där det behövdes och torpet började målas.

9 september

En härlig höstdag åkte föreningen ut till Bärön. Panelen på gavlarna blev fortsatt rödmålade med falu rödfärg.

2 oktober

Sista arbetsdagen för året där totalt sju personer åkte till Bärön och snickrade upp ”locken” på panelen på norrgaveln. Södergaveln målades två gånger och norrgaveln en gång. Baksidan och knutarna slutmålades också. Trädgården städades upp efter renoveringen och det eldades upp en del gammal panel. Trappan oljades in med tjära. Under vintern hade grävlingen öppnat två nya ingångar under huset. Dessa sattes igen med sten för att försöka hålla grävlingen ute, då detta var ett av problemen med innergolvet i köket, som rasade ner för att stenar hade flyttats.

Två av fyra bidragsansökningar beviljades för renoveringar av Bärötorpet i år och kostnaderna blev 69 217 kronor.

Isen - något livsnödvändigt

Bertil Örnvald sågar upp isen utanför Basteviken. Foto: Hagö Järpegård

Visst var vintrarna både kallare och snörikare förr! I februari låg isen mertjock och ovanpå den minst ett lager med ytterligare en meter snö. Det var då man kunde ta bilen till Lurö, förutsatt att någon vänlig människa plogat upp vägen förstås.

Jag sitter i Ulla-Britta Nisses och Bengt Örnvalds ombonade kök i Ekenäs, en januarikväll 2017 tillsammans med Ingrid, Sven och Björn Örnvald, och pratar lite om tider som flytt, om hur det var för sisådär 30 år sen. Påståendet ovan, att vintrarna förr verkligen var vinter, får bara till viss del medhåll.

Det hände även då att man kunde uppleva en och annan grön vinter emellanåt, berättar de båda fiskarbröderna. Det kanske kan

uppfattas som enbart positivt, eftersom öppet vatten gjorde att fiskesäsongen förlängdes, och det var ingen is som nötte och skavde på bryggor och spångar. Men samtidigt innebar det problem för såväl det vardagliga hushållet som för sommarfisket. Man var ju beroende av att kunna lagra is i iskällaren för att hålla fisken färsk. Is som togs upp under vintern.

Örnvalds iskällare i Basteviken byggdes på 1920-talet av farfar Axel Johansson. Han fick veta att det var en hart när omöjlig uppgift, men envis som han var, byggde han sin iskällare efter eget huvud. Taket lades med råghalm och täcktes sedan med Lurötegel. Väggarna fick isolerande luftspalter och inne i skjulet täcktes isblocken med såg-

spån. Nu hade familjen tillgång till is året om bara hundra meter från bostaden.

Tidigare hade isen nämligen sommartid förvarats på Hönsholmen, under de största granarna och täckta med spån. Men där fanns ingen brygga, så det var minst sagt besvärligt att ta sig dit för att hämta isen. Med iskällaren på Lurö försvann detta problem.

Att ta upp isblocken på vintern var ett stort och viktigt arbete. Från början skedde allt arbete manuellt. Det gällde att skotta fram en lämplig isyta, få hål på isen och sedan såga till lämpliga isblock. Isen forslades sen på kälke till stranden där gårdens ox fick ta vid och dra det tunga lasset till iskällaren. Med lina och block fördes sedan isku-berna in i iskällaren.

Det var en speciell konst att trava isblocken. För det första fick de inte vara kvadratiska, utan ha en långsida och en kortsida. Därmed låste blocken varandra, om man la dem växelvis på varandra. Sen gällde det att hitta den ideala tjockleken

på sågspånslagret, det fick varken vara för tunt eller för tjockt.

Efter hand kom olika moder- niteter in i bilden. Såväl motorsåg som traktor gjorde att arbetet underlättades avsevärt. Nu kunde isblocken väga 300-400 kg vardera och vid klaris utan snö kunde arbetet klaras av på en till två dagar. En fylld iskällare rymde cirka 30 kubikmeter, fullt tillräckligt för att täcka behovet av is under månaderna med plusgrader.

Men, som sagt, det var inte alltid isen låg tillräckligt tjock för att bära folk och fä och ännu mindre en traktor. Då fick man ta båten in i vikarna och ta hem den is som trots allt fanns vid strandkanterna. För det var inte bara fisket som krävde att det fanns is i iskällaren.

Sven, Bengt och Bertil Örnvald under arbetet med att såga upp isen. Foto: Hagö Järpegård

Lurö fick ju el först 1959 och fram tills dess förvarades hushållets matvaror i ett isskåp, en föregångare till kylskåpet, som fylldes på med is i överdelen för att hålla kylan. Efterhand som isen smälte fick man fylla på med ny.

Örnvalds höll fast vid isskåpet långt efter 1959 och det blev sönerna Bengts och Svens uppgift att se till att det alltid fanns tillgång till is i köket. In i iskällaren, hacka sönder ett isblock i lämpliga bitar och sen ner till sjön för att skölja bort spån och annan smuts. I en särskild behållare stöttes slutligen isen till mindre storlekar och bars upp till huset. På senare tid ersattes det sista momentet av en iskvarn.

Det var som synes rejäla isblock som vinschades upp i iskällaren med hjälp av först oxen och på senare tid traktorn. Foto: Hagö Järpegård

1985 gjorde Hagö Järpegård ett reportage i NWT om familjen Örnvalds isupptagning. Det är bilder ur Järpegårds arkiv som illustrerar den här artikeln. Året innan, alltså 1984, var TV med en hel dag och dokumenterade arbetet.

1987 blev sista vintern som Bengt och Sven Örnvald fyllde iskällaren. Därefter började man frysa isen själv hemma i Ekenäs och en gammal epok gick i graven. Iskällaren blev sedermera galleri en följd av år och är numera ett litet gårdsmuseum, som visar redskap från både fiske och jordbruk från förr.

Anders Falk

VÅR FÖRENINGIS FÖDELSE

” Min barndoms Lurö håller på att växa igen”. Orden som födde vår förening yttrades av Ruth på Stångudden under en promenad tillsammans med Pontus Örtendahl. Pontus besökte Lurö i mitten på åttiotalet i samband med en introduktionskurs för lärarkandidater. Under ett av dessa besök träffades Pontus och jag på Lurö. Vi kom bl.a. underfund med att vi varit klasskamrater på Sundstagsgymnasiet i Karlstad på sextioalet. Liksom Ruth insåg vi att resterna av det unika skärgårdsjordbruket på Lurö inom några årtionden skulle skogas igen och gå förlorat. Själv hade jag följt den snabba igenväxningen sedan 1964 då jag kom till Lurö första gången och lärde känna Ruth, Valter och Kicki. Ruth kunde floran på Lurö och det var alltid lika spännande att höra henne berätta om luröhistoria och växtlokalerna. Oförglömliga är stunderna i köket på Stångudden. Ruth bjöd på kaffe med grädde. I fönstret blommade pelargoniorna och i farleden utanför gled fartygen förbi strax intill det branta fyrberget.

Hur samtalen gick mellan oss ”nya” och luröborna kommer jag inte ihåg men under 1986 föddes idén om att bilda en förening bevarandet av natur och kultur i Luröskärgården.

Den första november 1986 fick Kick och jag förtroendet att skicka ett brev adresserat; ” Till alla som är intresserade av Luröskärgården” Jag saxar några utdrag från brevet.

”Vi är några luröintresserade som tänkt på och i viss mån oroats inför Luröskärgårdens framtid.

-vad kan vi göra för att föra de speciella natur och kulturvärden som finns här vidare.

-vad kan vi göra för att skapa ett öppnare landskap och för att bevara intressanta byggnader och kulturlandskap.

-vad kan vi göra för en mer ”levande Luröskärgård” som bygger på lokala initiativ och intressen.

Vi tycker också att det är viktigt att vi som har en historisk eller känslomässig förankring i Luröskärgården också skall ha möjlighet att starkt påverka skärgårdens framtid.

För att få en utgångspunkt i det här arbetet har vi tänkt bilda en idéell förening.

LURÖSKÄRGÅRDENS NATUR
OCH KULTURFÖRENING.
Förslag på föreningens stadgar
bifogas.

VI KALLAR HÄRMED TILL KONSTITUERANDE MÖTE 7 DECEMBER 1986 KL.15 I ESKILSÄTERS BYGDEGÅRD.

Då tillsätts en interimstyrelse och ett första ordinarie årsmöte utlyses på Lurö sommaren 1987”.

Vid mötet på bygdegården informerade Kicki, Pontus och jag om förslaget till föreningens ändamål och verksamhet likaså presenterades förslaget till föreningens stadgar. Stadgarna antogs. Till interimstyrelse utsågs följande fem ordinarie och fem personliga suppleanter:

Ordinarie	Suppleanter
Roland Jansson	Anders Jansson
Ove Jansson	Kerstin Jansson
Kristina Rask	Ruth Andersson
Hans Kongbäck	Stefan Torsell
Pontus Örtendahl	Leif Martins

Den 31 januari hålls ett möte hos Janssons på Hammarö och den 14 februari ett möte hos Pontus på Västby utan för Deje med interimstyrelsen. Under dessa möten diskuterades och beslutades att söka bidrag hos länsstyrelsen för stängsling, transporter och tillsyn. En muséegrupp tillsattes för att få igång utställnings- och muséeverksamhet. En stenstakagrupp utsågs med uppgiften att försöka få igång någon form av organiserad verksamhet på Stenstaka.

Här är Pontus Örtendahl tillsammans med sonen Mattias år 1990.

Fram till ordinarie årsstämma (årsmöte) utsågs Kicki Rask till ordförande och Hans Kongbäck till sekreterare tillika kassör.

Ett planerat möte den 25 april! fick ställas in på grund av ishinder.

Den 8 augusti blev en speciell dag i föreningens historia. Då transporterades tre Yersykvigor till Lurö. De lastades av vid Stångudden och med Roland Jansson i spetsen leddes de över Björkåsen och till Janssons gårde som stängslogs tidigare under sommaren. Efter nästan trettio år betade åter djur på Lurö. Medan korna betade i sin nya hage höll föreningens sitt första årsmöte under vilket Janssons serverade en läcker frestelse.

Kicki Rask valdes till ordförande

på ett år och styrelsen med suppleanter blev densamma som i interimstyrelsen.

Fram till hemtransporten av korna och ca femton får på Stora Sunnervass den andra oktober tittade Ruth till korna nästan varje kväll och Lennart Rask kollade samtliga djur en gång i veckan.

Under de följande åren framstod det mer och mer tydligt att Stenstaka borde vara en central och samlande plats för föreningen. Idealet hade varit ha någon eller en familj boende gärna året om för att kunna hålla i tillsyn och djurhållning.

Sune och Marianne hade seglat genom skärgården och själva slagits av tanken på att här borde man kunna bedriva någon form av Valter transporterade Håkan på Bys kvigor ut i skärgården. Foto taget år 1990.

verksamhet. De tog kontakt med föreningen och presenterade sina planer på att under en period bo på Stenstaka. Vid styrelsemötet den 12 december 1989 beslutades att Sune och Marianne får huvudansvar för tillsyn av djur och stängsel samt att utföra reparationsarbeten under det att de bor på Stenstaka två månader sommaren 1990.

I juni 1990 flyttar Sune, Marianne, Anton och Noak in på Stenstaka och när de i slutet på augusti flyttar hem till Duvåsen efter två fantastiska månader har, som de skriver i utvärderingen av sommaren 1990 på Stenstaka, kärleken till Lurö befästs och fördjupats.

Tiden fram till nu är modern historia. Luringen invigs 1996, Bärön blir ett nytt projekt och vi har regelbundna arbetshelger vår och höst.

Hans Kongbäck

FÅGELINVENTERING 2016

För tjugotredje året i rad inventerades Vänerns fågelskär; ca 700 stycken. Ca 30 personer deltog i inventeringen. Jag har hand om Lurö och Millesviks skärgårdar.

Förutom Sune Westerberg assisterade Anke von Belino och Lenart Hagman. Fyra par ögon ser mer än två par ögon.

Inför inventeringen stod som vanligt roskarl och havsörn överst på önskelistan.

I likhet med föregående år får ni en sammanställning av resultaten från hela Väneren gjord av Jan Rees (länsstyrelsen). Den som vill veta mer om inventeringsresultatet kan gå in på Vänerns Vattenvårdsförbunds hemsida. Där finns en sammanställning av inventeringsresultaten från varje skärgårdsområde samt en resultatrapport över hela inventeringsperioden. Jag har satt in 2015 års siffror inom parentes i utdraget från länsstyrelsen.

”Vänerns fågelskär har inventerats med avseende på häckande

fåglar sedan 1994. Undersökningen fokuserar på kolonihäckande måsfåglar (trutar, måsar och tärnor), men även en mängd andra arter noteras under inventeringen.

Inventeringsåret 2016 bjöd på dramatiska förändringar i måsfågelfaunan jämfört med tidigare år. De tre vanligaste arterna; fiskmå, gråtrut och skratmå minskade kraftigt. En tredjedel av de revirhävdande fiskmåarna var borta från fågelskären jämfört med 2015. Även silltruten minskade kraftigt efter fjolårets höga siffra. Havstrut och fisktärna ökade svagt jämfört med föregående år medan antalet silvertärnor var det högsta som noterats under hela inventeringsperioden. Som vanligt var det stor skillnad i arternas antal i de olika skärgårdsområdena jämfört med tidigare år och särskilt tydligt var detta hos skratmå och fisktärna.

Storskarvens dramatiska minskning som varit stadig sedan 2008, bröts och trenden vände åter uppåt. Sammanlagt noterades 1690 häckande par (1555 år 2015), trots att två kolonier försvunnit sedan 2015. Till skillnad från många av de vanliga arterna, ökade antalet

sällsynta häckfåglar och under året noterades tre par roskarl (ett par 2015), tre par skrântärna (två par 2014, 2015) samt 75 par revirhävdande dvärgmåsar.

År 2016 räknade ornitologerna i drygt 25 000 (29 500 år 2015) revirhävdande trutar, måsar och tärnor på Vänerns fågelskär, samt drygt 3 500 fåglar av andra arter som också häckar på fågelskären. Totalsiffran för måsfåglar och tärnor ligger omkring 5 000 fåglar under genomsnittet för hela inventeringsperioden och är en anmärkningsvärt stor nedgång i beståndet. Om trenden fortsätter kommer en fördjupad analys att vara nödvändig för att utröna orsakerna till nedgången, i synnerhet som stora insatser har gjorts för att iordningställa tidigare igenväxta fågelskär.”

Bland rödlistade arter dvs arter som är mer eller mindre hotade, häckar på Vänerns fågelskär vitkindad gås, storlom, roskarl, dvärgmå, silltrut, gråtrut, skrântärna, fiskmå samt silvertärna.

Av vitkindad gås noterades 39 vuxna individer, det näst högsta efter fjolårets 57 ex. I andra delar av landet tex Malmöområdet

finns den numer som parkfågel i stort antal.

Roskarlen som häckade med ett tiotal par under 1990-talet, har gått starkt tillbaka och har vissa år varit borta från Väneren. 2016 påträffades två revir i Lurö skärgård och ett söder om Kristinehamn.

Antalet gråtrut, fiskmå och skratmå har som sagt minskat ytterligare, en minskning med 5 000 individer om man jämför med 2015. Kanske finns en naturlig förklaring.

Eftersom de tre arterna är dåliga fiskare, vilket jag nämnde i förra årets rapport, kan nedgången troligen förklaras med minskad födotillgång. Alla tre arterna är kulturgynnade dvs beroende av människan för att kunna överleva i stort antal. Täckta soptippar och mindre tillgång på fisk och fiskrens från skärgårdsfisket bidrar säkert till nedgången, även om åkrarna är fyllda med måsfågel bakom bondens traktor och redskap. Kanske ska vi döpa om fiskmåsen till maskmå.

HANS KONGBÄCK

Om mormor Lydia.

Lydia var yngsta dottern på Stångudens fyr. Hon växte upp med sina systrar Elin och Ada. Pappa Nils var uppvuxen på Ormedalen och blev fyrvaktare på Stångudden 1873. Mamma Adina hade träffat Nils när hon arbetade som piga på Aspholmen.

Adina var sträng och krävande men skapade också med enkla medel fest. Under julen kläddes granen med glaskulor och levande ljus. Granen stod kvar till Lydias födelsedag 7e februari. Då fick hon och alla öns barn ha julgransröste. Nils var en mycket kärleksfull far. Han höjde aldrig rösten och flickorna fick växa upp utan att någonsin få stryk, något som var ovanligt på den tiden.

När Lydia var elva år fick hon hälsa på storasystrer Elin och hennes man i Karlstad. Lydia skrev hem. Brevet börjar med att pappa inte får hämta henne förrän efter midsommar för att det är så roligt i Karlstad. Hon tycker att de bor fint i sin lägenhet, bara de slapp att "titta ut på den fula gården." Det framgår av brevet att hon fått 25 öre av sin pappa. Hon skriver att hon tänker köpa en sockerdricka, apelsin och räknar med att få pengar över till karameller. "Det blir en storhandel det" avslutar hon brevet.

En vacker försommarsöndag 1911, hade pappa Nils seglat in till Ekenäs. Grannfrun Maria och hennes barn hade tagit en promenad till Stångudden, Adina hade gjort en kaffekorg och de hade slagit sig ner i gräset.

Då hände något som för fjortonåriga Lydia var helt ofattbart. Adina sjönk ihop och blev medvetlös. "Pappa", tänkte Lydia, "om bara pappa vore hemma". Adina bars in till sin säng och just när Nils båt dök upp slog hon upp ögonen och pekade på Kristustavlan över sängen. Så slöt hon ögonen på nytt och somnade in för evigt.

När Lydia var 17 år träffade hon sitt livs kärlek.

Anders var sjöman men vintern 1914-15 var han på skogsarbete på Lurö.

När våren kom och isarna gick upp var det dags att ge sig ut till sjöss igen. För att hålla kontakt skrev de brev till varandra. Midsommaren 1917 for Lydia och Anders till Lidköping och köpte förlovningsringar.

Den 3 september 1918 skrev Anders till Lydia. Nästa brev var skrivet av hans kamrat Valdemar. Fästmannen var sjuk och låg på lasarettet.

Kunde Lydia komma? 1918 härjade spanska sjukan som värst i Sverige. Genom sjukhusfönstret hördes hela dagarna begravningsklockorna ringa.

Där vid sjukhussängen bestämde de att de skulle gifta sig så fort Anders blev frisk. Den 6 december 1918 stod bröllopet, och de satte bo i fyrvaktarbostaden på Stångudden tillsammans med Lydias far Nils.

Sommaren 1919 förstod Lydia att hon väntade barn. I mitten på februari borde det vara dags. I god tid for Lydia till Vänersborg. Där skulle hon bo fram till förlossningen. På Ruth-dagen den 4 januari, alldeles för tidigt, födde Lydia två mycket små flickor. Efter två dagar dog det ena barnet. Barnmorskans råd var att vänta med att begrava barnet.

"Den andra kommer säkert att dö även hon".

Men Lisa överlevde och så småningom for familjen hem till Lurö.

Lisa hade två stora födelsemärken. Så fort hon blivit stark nog skulle de opereras bort. Innan operationen klädde Lydia Lisa i dopklänning och dopmössa och tog med henne till fotografen.

"Om hon inte överlever vill jag i alla fall ha ett fotografi".

Lisa klarade operationen. Hon växte upp och blev en livlig och glad unge.

7 år senare fick Lisa en lillasyster som fick namnet Ruth.

Lydias far Nils bestämde sig för att avgå som fyrvaktare 1923. Han var då 73 år och hade varit fyrvaktare i 50 år. Nils rekommenderade sin måg Anders som fick anställningen. Nils bodde kvar på Stångudden hos Lydia och Anders fram till sin död 20 år senare.

1955 gick Anders i pension, året därpå var det mina föräldrar Ruth och Valter, min bror och jag som flyttade in i fyrbostaden. Pappa Valter övertog fyrvaktartjänsten. Mormor Lydia och morfar Anders byggde en sommarstuga i närheten av fyren där de bodde från vår till höst. Jag minns hur roligt det var som barn att springa över till dem. De hade alltid tid med barnbarnen.

Ficki Rask

Numera sommarboende på Ormedalen, Lurö.

INSEKTSINVENTERING OCH GUIDNING PÅ LURÖ

Det är nog hyfsat svårt att inte bli förtrollad av öarna i Vänerskärgården och då speciellt Lurö med de fina vandringslederna och naturen runt om. När jag besökte ön första gången 2010 blev jag förtjust i området vilket också ledde till att jag skrev ett kort projektarbete om Lurö skärgård på Göteborgs Universitet. Det var då jag upptäckte att det finns ett behov av att ta reda på mer om vilka insektsarter som finns i reservatet.

Detta ledde till att jag fick idén om att göra en insektsinventering, för att ge ett bättre underlag för framtida skötselåtgärder i reservatet, men också för att i framtiden kunna se vilka arter som har befunnit sig på ön, och därigenom upptäcka förändringar i utbredningsområden. Det är också extra intressant just för att det är en ö, och området är därmed mycket mer isolerat än andra naturreservat på fastlandet. Samtidigt tänkte jag arrangera en fjärils- och humleguidning på ön, för att sprida kunskap om arterna, och för att visa för de som arbetar med att slå ängarna och fixa med betesdjur, vilken otrolig artmångfald det ger i gräsmarkerna.

Efter att ha pratat med Henrik Ahlgren, Oskar Gran (biolog och

skalbaggsexpert) och Lisa Federsel (biolog och vildbiexpert) så var datumet spikat för inventering och guidning på ön.

Under vår tvådagars vistelse i slutet av juli hittade vi totalt 76 olika insektsarter, som vi också rapporterade in till artportalen. Majoriteten av arterna vi fann var inte rapporterade på ön sedan innan. Vi träffade på 25 arter av fjärilar, 19 arter av vildbin och 28 arter av skalbaggar. Även en del andra artgrupper slank med såsom trollsländor och blomflugor m.m. Ja, i princip allt som fångades i håvarna artbestämde. De flesta av insekterna hittade vi på slätterängen vid Tegelbruket, som dock var ganska överblommad och torr vid besöket. Den roligaste fjärilsarten var nog skogspärlemorfjärilen, som tillhör de lite ovanligare dagfjärilarna i gräsmarker. Även Kickis trädgård fyllde på artlistan något där bl.a. amiralfjärilen, tistelfjärilen och hussnylthumlan visade upp sig bland ängsvädden.

Under insektsguidningen pratade jag såklart om mina älskade humlor, deras ekologi och livscykel, och även lite om samhällsnyttan med att ha mycket och många olika arter av vilda insektspollinatörer. Henrik pratade om naturvårdsarbetet på ön, och lite om historien kring Tegelbruket vid slätterängen, vilket var mycket intressant. Hela 19

personer deltog under turen vilket var förvånande många. Däribland en f.d. programledare för SVT:s Mitt i naturen, Lena Liljeborg och hennes vänner. Lisa Federsel och jag fick visa upp och prata om några riktigt fina solitärbin. Däribland stocktapetserarbetet, väggsidenbiet och ett blomsovarbi, som precis som namnet antyder, lägger sig och sover i blommorna på kvällen och då ofta flera stycken tillsammans i samma blomma. Vi stötte även på rosentapetserarbetet, och spår efter den på en rosenbuskes blad i Kickis trädgård som hade utskurna bladbitar. Det är då honan som skurit ut, rullat ihop, fört in dessa i ett hål och sedan lagt sina ägg där inne. Dessa tapetserarbin, eller bladskärrarbin som de också kallas, är fascinerande solitärbin med knallorangea hår på buken där de samlar pollen.

Vi fick se 8 humlearter på ön, och ängshumlan var den talrikaste av dem och, jag tror de flesta av deltagarna fick kläm på just den arten (hoppas jag). När det gäller skalbaggar så kunde Oskar Gran pedagogiskt gå igenom de karakteristiska skillnaderna mellan en gräsgrön guldbagge, och en olivgrön guldbagge efter att ha hittat båda arterna. Han hann även med att fiska upp en skalbagge modell större, ur komposten bakom Stenstaka, efter att Ann-Marie gett ett hett tips om rörelser bland matresterna, som hon ville veta vad det var för något. Sammanfattningsvis vart det en mycket trevlig helg, och jag vill tacka Oskar, Lisa och Henrik, som hjälpte till med arrangerandet och bidrog med sina kunskaper. Förhoppningsvis blir kanske detta ett återkommande event under nästa sommar, då andra delar av Lurö, och kanske även andra öar ska få ett besök av ett gäng insektsentusiaster.

Jonas Mattsson

Ett Väggsidenbi sitter på en renfana och suger nektar.
Foto: Lisa Marie Federsel

Artlistan från inventeringen på Lurö den 30/8-2016

Fjärilar (*Lepidoptera*)

Sandgräsfjäril (*Hipparchia semele*)
Citronfjäril (*Gonepteryx rhamni*)
Påfågelläga (*Inachis io*)
Brunfläckig pärlemorfjäril (*Boloria selene*)
Skogspärlemorfjäril (*Argynnis adippe*)
Silverstreckad pärlemorfjäril (*Argynnis paphia*)
Mindre guldvinge (*Lycaena phlaeas*)
Kamgräsfjäril (*Coenonympha pamphilus*)
Silverblåvinge (*Polyommatus amandus*)
Puktörneblåvinge (*Polyommatus icarus*)
Rapsfjäril (*Pieris napi*)
Amiralfjäril (*Vanessa atalanta*)
Luktgräsfjäril (*Aphantopus hyperantus*)
Ljungblåvinge (*Plebejus argus*)
Kålfjäril (*Pieris brassicae*)
Tistelfjäril (*Cynthia cardui*)
Gammafly (*Autographa gamma*)
Blåbärsparkmätare (*Eulithis populata*)
Grått aftonfly (*Acronicta auricoma*)
Ängsstamfly/mindre stamfly (*Amphipoea fucosa/crinanensis*)
Gaffelgräsfly (*Cerapteryx graminis*)
Dammott (*Nymphula nitidulata*)
Gulvingad fältmätare (*Camptogramma bilineata*)
Björnspinnare (*Arctiidae*) larv

Vildbin (*Apoidea*)

Rosentapetserrarbi (*Megachile centuncuralis*)
Stocktapetserrarbi (*Megachile wilughbiella*)
Ängsfiltbi (*Epeolus variegatus*)
Hedfiltbi (*Epeolus cruciger*)
Ängssmalbi (*Lasioglossum albipes*) hona och hane
Fibblesmalbi (*Lasioglossum leucozonium*)
Väggsidenbi (*Colletes daviesanus*)
Smörblommebi (*Chelostoma florissomne*) hane
Änscitronbi (*Hyleus confusus*)
Sandbi (*Andrena spp.*)

Humlor (*Bombus*)

Åkerhumla (*B. pascuorum*)
Ängshumla (*B. pratorum*)
Ljus jordhumla (*B. lucorum*)
Ängssnylthumla (*B. sylvestris*)
Hushumla (*B. hypnorum*)
Ljunghumla (*B. jonellus*)
Hussnylthumla (*B. norvegicus*)
Mörk jordhumla (*B. terrestris*)

Skalbaggar (*Coleoptera*)

Gräsgrön guldbagge (*Cetonia aurata*)
Olivgrön guldbagge (*Potosia cuprea*)
Fyrbandad blombock (*Leptura quadrifasciata*)
Brokig svampsvartbagge (*Diaperis boleti*)
Ullbagge (*Lagria hirta*)
Philonthus decorus Björksplintborre (*Scolytus ratzeburgii*)
Fjortonfläckig torrbackspiga (*Coc-*

conula quatuordecimpustalata)
Pterostichus nigrita
Agonum viduum
Phalacrus substriatus
Stenus boops
Panagaeus cruxmajor
Coelostoma orbiculare
Chaetarthria seminulum
Trechus quadristriatus
Coccinella hieroglyphica
Perapion marchicum
Perapion curtirostre
Protapion apricans
Oedemera femorata
Anthrenus museorum
Chrysanthia geniculata
Phyllobrotica quadrimaculata
Hydroglyphus geminus
Boreonectes griseostriatus
Necrodes littoralis

Myggor (*Diptera*)

Kiefferia pericarpiicola

Blomflugor (*Syrphidae*)

Humleblomfluga (*Volucella bombylans*)
Fönsterblomfluga (*Volucella pellucens*)

Trollsländor (*Odonata*)

Pudrad smaragdflickslända (*Lestes sponsa*)
Brun mosaikslända (*Aeshna grandis*) ‘

Insektsinventering gjordes av:
Jonas Mattsson, Lisa Marie Federsel och Oskar Gran.

UTGRÄVNINGAR VID LURÖ KYRKORUIN

2016 grävde vi nordost om kyrkoruinen och söder om den samma.

Nordost om hittade vi dels rester efter byggnader, dels vad vi tror är en hög med skrotsten som blivit över efter kyrkobygget. Byggnadslämningarna visade sig vara från såväl övergången mellan bronsåldern och järnåldern (700-400 f Kr) och från övergången mellan äldre och yngre järnåldern (340-640 e Kr). Mycket tyder därför på att kyrkan byggts på en järnåldersboplat. Jag väntar på ytterligare en datering från byggnadslämningarna. Om den överensstämmer med de tidigare, kan den äldsta byggnadslämningen vara de äldsta tecknen på fast bosättning på Lurö som vi hittills hittat, dvs från slutet av bronsåldern. I schaktet hittades i princip inga fynd, vilket tyder på att det inte rört sig om bostadshus, utan om någon form av ekonomibyggnader.

Söder om kyrkan fann vi lämningar i två schakt. Det första grävdes under eken. Här fann vi stolphål från romersk järnålder (50-400 e Kr) och faktiskt också keramik från samma tid. Dessutom en del flinta som sannolikt är ännu äldre. Vi vet inte idag om stolphålen hört till en större eller mindre byggnad.

Lite längre söderut grävdes ett större schakt. Här fann vi en stenpackning

med oklar funktion. På denna fanns resterna efter en lerklädd ugn som visade sig innehålla rätt mycket brända frön av skalkorn och emmervete. Troligen har det varit en bakugn eller liknande. Den är från 1020 - 1160 e Kr. Intill fann vi också samtida byggnadslämningar. Även här är det sannolikt rester efter enklare byggnader. Troligen kan de sättas i samband med bygget av kyrkan.

Lämningarna i det större schaktet söder om kyrkan är dels samtida med långhuset vi grävt nära Janssons, men också samtida med de dateringar vi har från själva kyrkan. Det finns således ett samband rent tidsmässigt mellan dessa platser.

Hans Olsson, Värmlands Museum

Bilden visar när vi börjat schakta

nordost om kyrkoruinen.

RAPPORT FRÅN UTGRÄVNING

När vi skulle åka till Lurö för utgrävning bodde jag och mamma i en gammal skola, den var inte så stor som dagens skolor utan hade ungefär samma storlek som ett hus, där man lagar mat med gas istället för el och har väldigt lite elektricitet för att det ska räcka till kylskåpet och lamporna. Vatten fick man hämta från sjön som var precis framför. För att komma till utgrävningplatsen tog det ca 30 min från skolan, där jag och mamma sov över under de tre dagarna. Det var riktigt mysigt där, och av all den friska luften och arbete blev man väldigt trött tidigt, jämfört med hemma.

Under de två av tre dagar på Lurö var det sol och värme, dock under den andra dagen började det att ösregna, och vi var tvungna att stoppa grävningen och ta skydd under den stora eken. Som tur var hade vi regnskydd med oss, för det blev kallare efter regnet. På den tredje dagen var det flygträning med små flygplan, som flög över oss om och om igen. Det starka ljudet av motorerna var ganska obehagligt, men det var aningen svårt att säga det till de som flög.

Under utgrävningen på Lurö grävde vi vid ruiner av en kyrka, för att hitta fynd av folk som levde där för över tusen år sedan.

När vi var där med arkeologer, grävde vi efter spår av de människor som hade levt där i århundraden. De berättade, att vid kyrkoruinerna har man hittat fynd från vikingatiden och medeltiden, vilket bevisade att människor har levt på den platsen länge.

För att leta efter fynd så har man först en liten grävskopa som man ska gräva ner i jorden och komma igenom dess första olika lager, där det förhoppningsvis finns gamla saker eller ben. Att gräva för hand skulle bli för mycket jobb, och ta för mycket av den tid som man har på sig. Sedan använder man borste, skyffel, och en hink för att försiktigt få bort jorden, medan man letar efter rester från de människorna som bod-

de där för flera hundra år sedan. Den första dagen grävde vi vid en nedrasad lada. Där hittade vi grunden av ett stenhus, men eftersom arkeologerna tydligen redan grävt där, så gick vi därifrån och började leta på andra ställen, så på andra och tredje dagen grävde vi mellan kyrkan, vattnet och vid eken, där vi hittade flera rester av husens grunder, men också mycket keramik, lite benflisor och någon typ av flint. Att gräva i timmar var jobbigt, eftersom man satt så länge och behövde konstant ändra sin sittställning på grund av den hårda marken. Man behövde vara tålmodig, och fick även styrketräning efter alla hinkar med jord som man hade samlat och fick bära på.

Miljön på Lurö är annorlunda, jämfört med det mesta i Sverige, för att den är långt bort från resten av civilisationen, och det finns exempelvis inga asfaltvägar, inga fabriker eller

affärer, inget nybyggt helt enkelt, utan man bor i trästugor, äter hemlagad mat, går flera kilometer för det mesta om man vill ta sig någonstans, och ön har även kvar mycket av naturen där insekter, ödlor, grodor och fåglar trivs. Luften är frisk p.g.a. att det knappt finns fordon, och man är omringad av så mycket friska växter och vatten runt om kring sig. På Lurö är man för det mesta ute, borta från all teknik och det blir väldigt lugnt när man sover över där.

Att vara på grävningen var intressant, dock väldigt jobbigt med allt grävande, men det är roligt att vara på Lurö, då all ens stress försvinner, även om man inte skulle ha så mycket fritid. Jag skulle rekommendera för alla att göra minst en sådan resa i livet, då det är bra för både den psykiska och fysiska hälsan.

Alisa Lundh

Naturnotiser

Utökat naturreservat

Naturreservatet Lurö skärgård, bildades av länsstyrelsen 1967 och reviderades 1992. 2007 köptes större delen av Luréns mark på Lurö in av naturvårdsverket, och nu har beslut tagits att även denna mark ska ingå i reservatet. Föreningen har under året lämnat in en skrivelse på vad vi vill ska vara med i reservatsföreskriftelserna.

Fler delar av Lurö ingår nu i reservatet.

Vänerveckan

Infaller i år 26 augusti till den 3 september. Kolla in www.vanerveckan.se för mer information om vad som händer i närheten av dig! En av aktiviteterna är båtutture till Djurö.

Betande Highland cattle.

Bete i skärgården

52 Highland cattle har betat på öarna i skärgården under 2016. De har betat på Vithall och de två nyavverkade öarna, Sunnervass och Ärnön. På Gunnarsholmen som också avverkats, för att återskapa betesmarkerna som en gång fanns, har fem tackor och sju lamm betat. I år kommer antal betande kor i skärgården vara samma men med något fler får.

HAMMARÖ SKÄRGÅRDSMUSEUM

Hammarö Skärgårdsmuseum ligger på en udde i norra Vänern, mitt i det område som kallas Hammarö kulturbygd, omgivet av järnåldersgravfält, medeltidskyrka, hembygdsgård och en sockenstuga från 1920-talet.

Museet slog upp portarna i september 2009 med en utställning signerad Kicki Rask.

Basen i museets utställning är en unik samling föremål från det gamla vänerfisket som testamenterats till Hammarö kommun av Arne Ericsson. Arne var en samlare av rang. I hans sjöbod i Bäckvik, på Hammarö, samsades mängder av fiskeredskap,

båtar och andra föremål som berättade om tidigare generationers liv och arbete. Arnes far hade varit fiskare, och hans morfar och morfars far fiskarbönder, och det var arvet efter dem som utgjorde grunden i hans samling.

Fiske och båtar är, hur man än vrider och vänder på det, och framför allt historiskt sett, en manligt dominerad värld. Men skärgården har ju också bebotts av kvinnor och barn. Och var hittar vi dem?

2016 var det dags att ta ett nytt steg i Skärgårdsmuseet utveckling - utställningen LIVET PÅ VÄNERNS FYRPLATSER.

I berättelserna om livet på fyrarna blir hela familjerna synliga.

Från mitten av 1800-talet genomgick fyrväsendet i Vänern en omfattande expansion. Detta innebar att många ensligt belägna holmar och uddar blev bostad för fyrvaktarna och deras familjer. I början av 1900-talet arbetade som mest 57 fyrvaktare samtidigt i Vänern.

Generell historieskrivning kan ha svårt att engagera. Genom att lyfta fram enskilda personer och deras levnadsöden kan man berätta något om ett samhälle och en epok, på ett sätt som är mer tilltalande. Det var så tankarna gick när vi började planera utställningen.

Även den här gången är det Kicki som varit utställningsscenograf. Genom henne, och familjens gamla fotoalbum, har museet fått tillgång till ett fantastiskt bildmaterial. Dessutom har vi fått ta del av, framför allt, Ruth Anderssons anteckningar om släktens historia.

Genom fem teman - Hemma i fyren, Mat i magen, Hel och ren, I nöd och lust, Att vara barn - berättar vi om en tid som varit (för inte alltför länge sedan), och om de människor som levde och verkade på platser (inte alltför långt ifrån oss), där teknikutvecklingen numera gjort daglig mänsklig närvaro överflödig.

Museet har säsongsöppet, maj – september, och är under övrig tid öppet för bokade besök.

Kristel Brynskog
museipedagog

Hemsida:

www.hammaro.se/skargardsmuseet

SMÅNOTISER

NY VANDRINGSLED PÅ NORRA HÖKÖN

Efter godkända ansökningar hos Svenska kyrkan och Länsstyrelsen i Värmland, är vandringsleden på Norra Hökön nu klar. Leden går mestadels utefter klipporna mot vattnet, men även förbi torplämningarna. Totalt är den markerade stigen runt ön 2,9 kilometer och väl värd en vandring. Nya skyltar är också tillverkade.

FÄRGPROVER FRÅN BÄRÖN

Under sommaren togs fyra färgprover av färgrester från Bärön. De togs från taket i köket, den murade spiskåpan i köket, farstun och ytterdörren. Proverna skickades för analys till Värmlands Museum, och föreningen har fått till svar att det troliga är att färgen i taket i köket och farstun är limfärg (blandning mellan krita, lim och vatten). Muren i köket är troligtvis kalkfärg och ytterdörren är målad med linoljefärg. Eftersom vi vill återskapa och använda oss av traditionella metoder ska vi försöka använda samma färg som huset var målat i förut.

FIRANDE

I år firar föreningen 30 år och det kommer firas lite extra under vårens arbetshelg. Hasse har lovat att visa bilder från föreningens 30-åriga arbete. Det utlovas också tipspromenad som Thomas och Michael har satt ihop för både barn och vuxna. Välkomna alla medlemmar att besöka Lurö 21-23 april. Bokar gör ni med Sune.

PILGRIMSSTÄMPEL

Vid kyrkoruinen på Lurön finns från och med oktober förra året en postlåda med en Luröstämpel, som pilgrimsvandare och andra kan stämpla sitt pilgrimspass med. Alla kyrkor utefter Värmlandsnäs pilgrimsled, har fått en likadan postlåda med stämpel, med just sin bykyrkas namn på.

FOTOKURS

KAMERAN I NATUREN - kan fotografering föra oss närmare naturen eller bidrar den till att avståndet ökar? Är fotografering att belägga fakta eller en konst- art? Fotografering - möjlighet eller hotbild.

Kurs i naturfoto med Hans Kongbäck. 5 dagar 26-30/6 3500:- (logi, båtresor, undervisning, mat till självkostnadspris) Anmäl senast 15/4. 070-3434356 el. hanskongback@hotmail.com

LURÖ BLEV ÅRETS NYKOMLING

Varje år delar Svenska Turistföreningen (STF) ut pris till årets bästa vandrarhem/hotell och fjällstation. Ett av priserna är Årets kudde som delas ut till den anläggning, eller ny värd som på ett anmärkningsvärt sätt gjort entré i STF-familjen under året. Vinnaren i denna kategori blev Lurö Gästhärbärge & Krog, med motiveringen:

– På en stilla ö i ett av Skandinavien solrikaste områden, ligger denna pärla till nykomling. Strosa längs någon av alla stigar, ta ett dopp i sjön, eller grilla i vandrarhemmets kåta. Här bor du dessutom naturnära i stuga, segelbåt eller i en fyr och det erbjuds mat lagad av riktiga stjärnkockar.

Inför denna säsong drar Ann-Marie Falkensjö vidare på nya äventyr, men kvar blir Gunnar Åberg. Kvar blir också kocken Håkan Mattsson som arbetade på krogen under 2016.

Arbetet vid Lurö kyrkoruin

Arbetet vid Lurö kyrkoruin började sommaren 2014 med att slått-
ra hela ruinkullen. Under 2015
genomfördes en första omgång
med restaureringsåtgärder som ni
kunde läsa om i Luröbladet förra
året. Under 2016 fortsatte arbetet
med restaurering och slåtter. Syftet
är att öppna upp området och göra
det mer tillgängligt för besökare.
Samtidigt gynnar man de höga
naturvärden som finns.

2016 års restaureringsarbete
fokuserade på området söder om
kyrkoruinen, ned mot stranden
och Janssons hamn. Här växte en
ganska tät alskog som var relativt
ogenomtränglig. Ned mot stranden
växte hög vass och i den vassen
börjar en hel del småträd att etable-
ra sig. Strandzonen växer igen till
följd av den hårda regleringen av
Vänerns vattennivå. Exempelvis är
sundet mellan Lurön och Kloster-
holmen numera helt igenväxt. Sune
åkte båt därigenom för ett 20-tal
år sedan när det var lite högre vatten.
Det är omöjligt att genomföra idag
även om vattnet skulle bli högt.

Likt tidigare vintrar var även den-
na mild och isfattig. Lurö skärgård
låg öppen hela vintern. Det är 3.e
året i följd som Vänern varit rela-
tivt isfri. I skrivande stund, 15.e

januari 2017, verkar det som om vi
får en isfattig vinter igen. Klimat-
förändringen, som vi gärna vill få
till ett framtidsproblem, är onekli-
gen reell och i högsta grad här.

Nåväl, åter till restaureringen. Jag
drog igång den 18.e april och likt
tidigare år var det torrt och soligt
mest hela tiden. Inte en drop-
pe regn föll de kommande fyra
veckorna. Och torrvädret fortsatte
sedan hela sommaren och hösten.
Det har fallit väldigt lite regn över
Vänern (och andra delar av Sveri-
ge också förstås) under 2016. Det
avspeglar sig i det låga vattenstånd
vi ser i Vänern idag, det lägsta på
13 år.

Ja, åter till restaureringen...Den
18.e april började jag i alla fall och
kunde fälla alträd och elda upp
dem i sakta mak. Förutom motor-
och röjsåg sker arbete manuellt.
Bära stockar, lyfta, dra osv. Så det
tar lite tid. Fördelen är att man kan
se och reflektera över förändringen
som sker. Det är ett snabbt jobb att
fälla ett träd men det tar lång tid
att det ersätts. Så hellre såga ett
träd för lite än ett för mycket. Jag
kan ju alltid såga ned de sparade
träden vid senare tillfälle.

Genom att såga ned klubbalen så
har äldre ekar och oxlar fått mer
livsutrymme samtidigt som de

numera syns från sjön. På backen
har jag noga röjt med röjsåg och
fagat (dvs. krattat) flertalet gånger.
Pinnar, löv och ”bös” tas bort. På
så vis magras marken ur och blom-
mors fröer kan nås av solljus och
börja gro. Tidigare var området vid
kyrkoruinen ängsmark och min
förhoppning är att det ska återgå
till det. Det finns tydliga tecken
som tyder på att en skatt vilar i
jord...

Före och efter restaurering av området
söder om kyrkoruinen.

Under sensommaren utfördes
grävningar vid kyrkoruinen och
något söder om ruinen, där jag för-
söker återskapa ängsmark. Nu var
dessa områden helt omrörda med
blottlagd jord. Jag tog då tillfället

i akt och beställde 1 kg ängsfröer
som jag kastat ut i området. Jag
köpte även pluggplantor av bland
annat slåttergubbe som jag satt ut
på lämpliga ställen. Slåttergubbe
är en typisk blomma för en torräng
och har tidigare funnits på Lurö.
Den är mycket känslig för igen-
växning och har således försvunnit
sen länge sen. Men för att få till-
baka den så har jag hjälpt naturen
lite på traven och alltså planterat
ut den i omgivningen. Det återstår
att se hur mitt lilla projekt lyckas,
men jag är optimistisk. Om nå-
gra år kanske vi kan njuta av en
fantastisk blomsteräng vid Lurö
kyrkoruin.

Martin Sandmark

Början av november 2016. Klost-
rängen med blottlagd jord i förgrun-
den och nedröjd vass i bakgrunden.

SANDMASKROSOR PÅ LURÖ

I mitten av sköna maj ville några botanister från Värmlands botaniska förening åka ut till Lurö för att inventera sandmaskrosor. Eftersom jag jobbade på Lurö under den här perioden och är botaniskt intresserad så åkte jag in till Ekenäs och hämtade upp sällskapet bestående av tre ivriga botanister. Redan vid Ekenäsparkeringen hade de stått på näsan och hittat den maskrossort de var ute efter, en sandmaskros. Maskrosor är nämligen ett stort släkte och har en stor variation och spridning. Just sandmaskrosor är en mycket liten variant av den mer allmänt kända ”ogräsmaskrosen” som ni ju säkert alla sett och känner till. Eftersom maskrosor är en förbisedd grupp finns det stora kunskapsluckor, och det var just därför botanikerna ville undersöka förekomsten på Lurö. Men som sagt, redan på Ekenäs kunde de observera en sandmaskros som heter brunmaskros, så de var hoppfulla inför Luröinventeringen.

Färden gick mot Lurö och vid landstigning på Stenstaka kunde vi studera flera olika maskrosor. De tog kollekt (dvs. samlade in ett exemplar som senare skulle skickas för artbestämning hos en riktig expert) och dokumenterade omgiv-

Nordstedts maskros Foto: Gunnar Flygh

ningen. Givetvis togs flera foton av de observerade maskrosorna. Allt noggrant antecknat och bokfört. Innan vi gick vidare kunde vi vid ”sopstationen” notera Vänerns och västra Sveriges enda kända förekomst av gyllenbjörnbär. Den växer annars nästan helt uteslutande på ostkusten. En riktig raritet alltså! Nu sattes kursen mot viken vid Stenstaka och här kunde vi finna några fler exemplar av maskros. Kollekt togs för senare artbestämning. Efter att en expert tittat på dem under vintern så kunde det konstateras att det finns riktiga rariteter på Lurö. En art vi fann som tillhör släktet kärrmaskrosor var Nordstedts maskros. Den har

aldrig tidigare observerats i Värmland, och Lurö håller alltså numera Värmlands enda kända bestånd.

Vidare kunde vi på ängen finna ytterligare en mycket ovanlig sort, nämligen en bredskaftad fläckmaskros. Den ädelmaskrosen minskar starkt i Sverige och har inte observerats i Värmland sedan 1936. Den bredskaftade fläckmaskrosen gynnas av bete och som vi alla känner till så betas stranden vid Stenstaka...eller i alla fall har gjort. Det är alltså inte helt oviktigt att markerna runt Stenstaka fortsätter att betas...annars riskerar höga naturvärden att försvinna.

På tegelbruksängen kunde vi, förutom spektakulära fynd så som bergbräsma och ytterligare ett bestånd av hartmansstarr, notera knoppmaskros. Vid Lurö kyrkoruin, precis under rastbordet uppe på berget, en bårdmaskros. Den fann botanisterna även vid Stånguddens fyr. Allt som allt blev den botaniska utflykten en succé, med en ny art för Värmland, samt fynd av en mycket ovanlig ädelmaskros. Fantastiskt! Och är ni ute på Lurö i sköna maj...håll lite extra utkik efter små maskrosor...kanske är det något mycket ovanligt du betraktar.

MARTIN SANDMARK

VÄNERNS STATUS

Ytterligare två år har gått sedan jag kommenterade igenväxningen av Vänerns stränder, beroende på att vattenståndet i Vänern hålls på en låg nivå och inte tillåts variera. Igenväxningen går snabbt och de buskar och träd som etablerat sig i vikar och på block- och sandstränder växer sig allt högre. Utredning på utredning tillsätts, och man konstaterar att en naturanpassad reglering av vattennivån minskar igenväxningen. Egentligen något helt självklart. Vi ser hur strandzonerna förändras. Den ekologiska katastrofen fortgår, vilket bl.a. innebär; försämrade vattenkvalité, begränsningar av friluftslivet, försämrade fisklek, minskad biologisk mångfald, dvs arter minskar eller försvinner från Vänerns stränder. Inte minst förändras Vänerns karaktär. För varje år stiger kostnaden för iordningställande och röjning.

När skall allmänheten vakna?

HANS KONGBÄCK

Glöm inte medlemsavgiften!

150 kr/vuxen, 20 kr/barn (t.o.m.15 år).

Medlemsavgiften betalas på något av följande alternativ:

Bankgiro: 299-3822 Swish: 123 354 84 68

Glöm inte **ange namn** så Gunnar vet vem som betalar!

Viss information går endast ut via mail så uppdatera gärna föreningen med aktuell mailadress.

Betala gärna före 30 april.

Är Du ny föreningsmedlem skriver Du även in adress, telefonnummer och gärna mailadress.

Styrelseledamöter för Luröskärgårdens Natur- och Kulturförening

Ordf.: Henrik Ahlgren (henrikahlgren@hotmail.com)

Vice ordförande: Ellinor Rask

Kassör: Gunnar Löfdahl (gunnar.l@telia.com)

Sekreterare: Jennifer Hobbins

Gunnar Löfdahl ord, Claes Hassel suppl 2012-2016
Sune Westerberg ord, Hans Kongbäck suppl 2013-2017
Ellinor Rask ord, Pontus Örtendahl suppl 2014-2018
Martin Sandmark ord, Kicki Rask suppl 2015-2019
Inga-Lena Djärv ord, Svetlana Lundh suppl 2016-2020

Till omval vid årsstämman är ordförande, vice ordförande, sekreterare, revisorer, valberedning för ett år samt styrelseposterna som innehavs av Gunnar och Claes för fem år.

Kontakta valberedningen med förslag: Anton Westerberg
0730 401 486 eller anton.e.westerberg@gmail.com

Redaktion för Luröbladet

Henrik Ahlgren
Marianne Westerberg
Hans Kongbäck